

TÜSKÉS ANNA

Mikes Kelemen képzőművészeti ábrázolásai

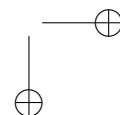
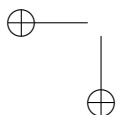
Mikes Kelemen arcását felidézve többnyire a Kolozsvári Szépművészeti Múzeum rak-tárában őrzött, jól ismert olajfestmény jelenik meg elsőként a szemünk előtt.¹ Noha a Mikes-ikonográfia meglepően gazdag, a számos grafika, festmény, érem, dombormű és szobor nagy része mindmáig ismeretlen a nagyközönségnek. Ennek oka főként az, hogy egyrészt a különböző – többnyire irodalmi és irodalomtörténeti – kiadványokban csaknem mindig ugyanaz a néhány műtárgy szerepel. Másrészt – egyetlen kísérlettől eltekintve – korábban nem foglalkoztak a Mikes-portrék összegyűjtésével és feldolgozásával. A magyarországi, erdélyi, kárpátaljai és rodostói emlékhelyek mellett a Mikes nevét felvevő battonyai és sepsiszentgyörgyi iskolák alkotják a tisztelet fő központjait.

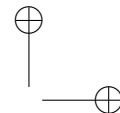
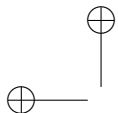
A kolozsvári festményt leszámítva ezeknek az alkotásoknak nincs történeti forrásértéke, a hatás- és befogadástörténet szempontjából azonban fontos a belőlük kirajzolódó kép elemzése, az alkotások egymáshoz való viszonyának és összefüggésrendszerének meghatározása. Az elmúlt mintegy százötven évben Mikesről készült művek között számos kiemelkedő alkotás található, ugyanakkor az alacsonyabb minőségű darabok is hozzájárulnak az író kultuszához és emlékének megőrzéséhez. A *Törökországi levelekből* kirajzolódó szellemi portrét jól kiegészíti a különféle stílusú művészeti alkotásokban megjelenő, folyamatosan változó képi hagyomány. A Mikes-ikonográfiát a továbbiakban a 19. század utolsó negyedétől a 20. század első évtizedéig tartó kezdeti időszak áttekintése után műfajonként, azon belül időrendben mutatom be, reprezentatív példák segítségével.

A Mikes-ábrázolások számbavételére Veress Dániel tette az első kísérletet a *Kovácsna Megyei Tükör* 1974. évi 1233. és 1245. számában közölt, *Mikes földi arca* című cikkében. Ezt követően a Kriterion Kiadónál 1976-ban megjelent, *Mikes és a szülőföld* című tanulmánykötetében írt a témáról *Mikes a szépirodalomban és a képzőművészetben* című tanulmányában. Veress itt mindösszesen öt, Mikest ábrázoló művet vett számba. Kutatásaim során világossá vált, hogy a Mikest ábrázoló grafikai, festészeti és szobrászati alkotások száma az elmúlt százötven évben jóval meghaladja az ötvenet.

---

¹ Köszönöm a kutatásban nyújtott segítséget Beján Andrásnak, Cs. Benedek Csillának, Egyed Emesének, Kertész Lászlónak, Kovács Andrásnak, Molnár Mihálynénak, Murádin Jenőnek, Nyer-ges Gabriellának, Orbán Jánosnak, Sándor Lillának és Tokai Gábornak.

A kolozsvári portré

Az ábrázolások ma ismert legkorábbi darabján Mikes portréja ovális keretben helyezkedik el (1. kép).² Az arcvonások sematikusak; a keskeny, vékony bajuszos, fiatal arcot vállra omló gesztenyebarna, csigás hajfürtök övezik. Mikes páncélt visel, alatta inggel, melynek kilátszik kék nyak- és vállfodra. Jobb vállán átvetett kék vállszalag, középen rozetta formában drágakövekkel kirakott csattal záruló öv és tör egészíti ki az öltözéket. Az ovális keret alatt felirat: „Gróf Mikes Kelemen Rákotzi Ferentz Fejedelemnek Kamarássa.” Szilágyi István és Abafi Lajos kutatásai szerint a portré az ecsedi várból került elő, korábban gróf Bethlen Károly tulajdonában volt, aki 1881-ben adományozta az Erdélyi Múzeum Egyesületnek, azzal a megjegyzéssel, hogy II. Rákóczi Ferenc korából való.³ A festmény 1945-ig a kolozsvári Egyetemi Könyvtár üléstermében volt látható. Amikor Kelemen Lajos történész-levéltáros 1945 táján összeírta az Erdélyi Múzeum Egyesület képtárának az Egyetemi Könyvtár termeiben elhelyezett mintegy ötven festményét, azt a megjegyzést fűzte a Mikes-portréhoz, hogy ez a mellkép térdnagyságú változatban megvan Abafaján báró Huszár Károly örököseinél,⁴ s hogy Huszár Károlynak és Mikes Kelemennek Torma Éva közös özanyja volt. Kelemen Lajos szerint az általa Abafaján látott kép, amely azóta elpusztult, nagyobb méretű és művészibb volt a ma ismert változatnál. Feltételezte, hogy az Erdélyi Múzeum Egyesület képtárába került mű esetleg annak mellkép-másolata lehet. A kolozsvári festményt 1950 után a Román Akadémia kolozsvári fiókja örökölte, onnan a kolozsvári Történeti Múzeumba, majd a Képzőművészeti Múzeum 1958–1960 között létrehozott gyűjteményébe került. Jelenleg a Múzeum raktárában őrzik, az 1910-es évek óta nem volt nyilvánosan kiállítva. [A 2006-os kolozsvári *Felvilágosodás, Erdély* című konferencián csak a résztvevők láthatták rövid ideig.]

Az irodalomtörténeti szakirodalom, így Hopp Lajos és Veress Dániel egyaránt Rákóczi Ferenc egyik udvari festőjének tulajdonították a képet, és 1708–1710 közöttre tették keletkezését.⁵ Ugyanakkor megjegyezték, hogy művészettörténésznek még nem volt alkalma alaposan megvizsgálni a festményt. A Múzeum portrégyűjteményének 1974-es leltározásakor Kovács Andrásnak úgy tűnt, hogy a medaillonkeretet utólag festették rá egy korábbi portréra, amit azután alaposan belakkoztak.⁶ Megfigyelte azt is, hogy

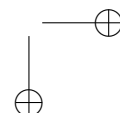
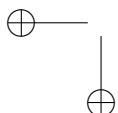
² 89×65 cm. Kolozsvár, Muzeul de Artă, fondul doc. nr. 14.

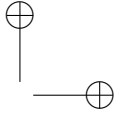
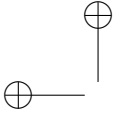
³ SZILÁGYI István, *Mikes Kelemen arcsképe*, Vasárnapi Újság, 1879/27, 1–3; Szilágyi István levele Szabó Károlynak, Máramaros-Sziget, 1877. november 18-i keltezéssel; ABAFI Lajos, *Mikes Kelemennek egy ismeretlen műve*, Figyelő, 1881/10, 321–333.

⁴ KELEMEN Lajos, *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum képei leírásának előmunkálatai*, Kolozsvári Egyetemi Könyvtár kéziratára, Ms. 3996.

⁵ MIKES Kelemen, *Törökországi levelek és misszilis levelek*, s. a. r. HOPP Lajos, közrem. HAZAI György, Bp., Akadémiai, 1966 (Mikes Kelemen Összes Művei, 1), 4–5. oldal közötti tábla; VERESS Dániel, *Mikes földi arca I.*, Megyei Tükör 7(1974) 1233, 4–5; VERESS Dániel, *Mikes földi arca II.*, Megyei Tükör 7(1974) 1245, 7; VERESS Dániel, *Mikes és a szülőföld: Tanulmányok*, Bukarest, Kriterion, 1976, 138–139; VERESS Dániel, *Így élt Mikes Kelemen*, Bp., Móra, 1978, 4.

⁶ Kovács András 2009. május 8-i és 11-i levele.

a vászon nem kézi alapozású, azaz a kép biztosan 1840–1850 után készült. A vásznon Kovács nem talált szignót, évszámot vagy más feliratot. Mindezek alapján elmondható, hogy a Kolozsvári Szépművészeti Múzeumban őrzött portré egy korábbi, feltehetően 18. század eleji festmény után készült a 19. század harmadik negyedében.

Az ovális keretben elhelyezett derékkép kissé oldalra forduló fejjel, alul felirattal bevett képtípus volt a 18. században. Ennek egyik példája gróf Darvas Ferencnek a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában őrzött arcképe (2. kép).⁷ A páncélviselet és a jobb vállon átvetett szalag ugyancsak megjelenik több 18. századi portrén, így például Bocskai István fejedelem olajképén (3. kép).⁸

A képtípus, a formátum és az öltözék tekintetében a kolozsvári Mikes-portré legközelebbi párhuzama Bercsényi Miklósnak a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában őrzött képmása. Ezen is medalionban látjuk Bercsényit, Mikeséhez hasonló beállításban, páncélban, vállszalaggal, övvel és azonos módon kidolgozott markolatú törrel (4. kép).⁹ Alul olvashatjuk az azonos típusú betűkkel készült feliratot: „Temetvényi Gróf Bercsényi Miklos Ung Vármegyének örökös Fő Ispánnya.” Bercsényi portréját Cennerné Wilhelmb Gizella 18. század eleji ismeretlen magyar mester alkotásának tartotta, aki külföldön is tanult.¹⁰ A kép újszerű póza, a páncél és a vállszalag ábrázolásmódja szerinte a reprezentatív francia késő barokk portréművészet hatását mutatja.

II. Rákóczi Ferenc az udvari reprezentáció és propaganda számos eszközét ismerte és alkalmazta a szabadságharc idején.¹¹ Az 1707-ben Rákóczi szolgálatába álló, tizenhét éves, félárva Mikes Kelemen feltehetően nem lehetett saját portréjának megrendelője,¹² míg Bercsényi Miklós számos művésszel kapcsolatban állt.¹³ A képtípus, a formátum és az öltözék hasonlósága arra enged következtetni, hogy a képek eredetije egy so-

⁷ 31×23,3 cm. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, 1682.

⁸ 62×47 cm. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, 161. *A Történelmi Képcsarnok műtárgyainak leíró lajstroma*, Bp., 1907, 26; *Az Országos Szépművészeti Múzeum állagai IV.*, Bp., 1915, 6; *A Magyar Történelmi Képcsarnok katalógusa*, Bp., 1922, 11, 45. sz.

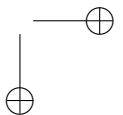
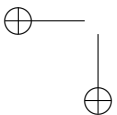
⁹ 112×82 cm. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, 53. THALY Kálmán, *A székesi gróf Bercsényi család: 1470–1835*, Bp., 1892, III, 197; *A Történelmi Képcsarnok műtárgyainak...*, i. m., (7. jegyzet), 71; *A Magyar Nemzeti Múzeum Képtárának festményei és grafikai állaga*, Bp., 1909, 563; *Rákóczi-émlékiállítás*, Magyar Történelmi Múzeum, Bp., 1935, 10, 12. sz.; GEREVICH Tibor, GENTHON István, *A magyar történelem képeskönyve*, Bp., 1935, 166.

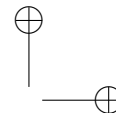
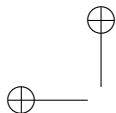
¹⁰ CENNERNÉ WILHELMB Gizella, *Magyarország történetének képeskönyve*, Bp., 1962, 184.

¹¹ GALAVICS Géza, *A Rákóczi-szabadságharc és az egykorú képzőművészet = Rákóczi-tanulmányok*, szerk. KÖPECZI Béla, HOPP Lajos, R. VÁRKONYI Ágnes, Bp., 1980, 465–510; BUZÁSI Enikő, *II. Rákóczi Ferenc mint mecénás*, *Művészettörténeti Értesítő*, 37(1988), 162–185; BUZÁSI Enikő, *Mányoki Ádám (1673–1757)*, Bp., 2003, 50–58; BASICS Beatrix, *Hivatalos képmás – uralkodó portré: A Rákóczi ikonográfia egy ábrázolás-típusáról = II. Rákóczi Ferenc, az államférfi*, szerk. TAMÁS Edit, Sárospatak, 2008, 133–138.

¹² Rákóczi és Mikes Kelemen kapcsolatáról I.: HOPP Lajos, *Rákóczi és Mikes a törökországi emigráció előtt = Rákóczi-tanulmányok*, szerk. KÖPECZI Béla, HOPP Lajos, R. VÁRKONYI Ágnes, Bp., 1980, 415–443.

¹³ GARAS Klára, *Magyarországi festészet a XVII. században*, Bp., 1953, 29, 61, 82, 99, 111, 117, 129, 147 (1701. lábjegyzet).

rozathoz tartozott, s mindkettőt II. Rákóczi Ferenc megrendelésére, az ő egyik udvari festője készíthette a fejedelem udvarában élő más személyek portréjával együtt, hasonló formátumban és öltözékekkel. Az eredeti képek készítésének pontos dátuma jelenleg nem ismert, valószínűleg 1707–1711 között készülhettek.

Érmek és plakettek

Az 1879-es közlés nyomán széles körben ismertté vált és különböző grafikai eszközökkel gyakran reprodukált portré hagyományától eltérő ikonográfiát követnek Beck Ödön Fülöpnek a kardos, kucsmás Mikest asztalnál ülve profilban ábrázoló, 1907-ben készült érmei.¹⁴ Mikes alakját Beck két érmen is megformálta: mindegyik a gyertyafénynél munkája fölé hajoló, lúdtollal író Mikes Kelement ábrázolja, kisebb eltérésekkel. Az első érmen Mikes arcát bal tenyerébe támasztva az előtte fekvő írásra néz, lábát kinyújtja (5. kép).¹⁵ A második érmen munkájából felnézve Mikes a távolba tekint, lábát maga alá húzza (6. kép).¹⁶ Az első érem egyaránt elkészült 22 cm és 6 cm átmérőjű változatban.

A második érem a *Nyugat* szerkesztőinek felkérésére készült,¹⁷ és szinte folyamatosan jelen volt a folyóirat külső címlapján 1908. január 1-től 1941. augusztus 1-ig.¹⁸ Az érmet a *Nyugat* egyéb kiadványain is felhasználták, s Mikesnek ez az ábrázolása a *Nyugat* emblémájává vált.¹⁹ A *Nyugat* levélpapírján és pecsétjén ugyancsak használták Beck második érmét (7. kép).²⁰ Illyés Gyula első, 1928-ban a *Nyugat* kiadásában megjelent,

¹⁴ Lajos HUSZÁR, Béla v. PROCOPIUS, *Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn*, Bp., 1932, 859; GOMBOSI György, *Beck Ö. Fülöp*, Bp., 1938, 1. kép; HEITHER László, *Beck Ö. Fülöp*, Bp., Corvina, 1969, 11–12, 7. kép; *Beck Ö. Fülöp (1873–1945) emlékkiállítás*, Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 1970, 28, 74. tétel; VERESS, *Mikes földi arca II., i. m.*, (5. jegyzet), 7; VERESS, *Mikes és a szülőföld, i. m.*, (5. jegyzet), 141; KONTHA Sándor, *Beck Ö. Fülöp*, Bp., Corvina, 1980, [24]; LYKA Károly, *Szobrászatunk a századfordulón*, Bp., 1983, 88; L. KOVÁSZNAI Viktória, *Modern magyar éremművészet I. 1896–1975: A Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményéből*, Bp., 1993, 32, 14. sz; ILLÉS Sándor, *Az induló Nyugat és a szecesszió*, Irodalomtörténet, 1998, 398–412; PROHÁSZKA László, *Érmek igézete: Beck Ö. Fülöp és a Nyugat*, Magyar művészeti fórum, 3(2000) 1, 17–19; HAVAS Bálint, *Plakett*, Beszélő, 2001, 3, 5–6.

¹⁵ Példányok: 1. bronz: Magyar Nemzeti Galéria, Éremtár, 56.39-P (Pompéry Elemér); 56.873-P. (Vásárlás özv. Miklós Jenőnéétől); 2. bronz: Petőfi Irodalmi Múzeum, Művészeti Tár, ltsz.: 57.229.1., 90.96.1. (1992-ben elveszett egy kiállítás alkalmával.); 3. bronz: Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtár, 43/967; 4. ezüst: Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtár, É. N. 27.A/1912.3.

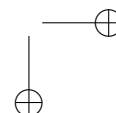
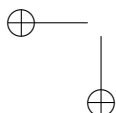
¹⁶ Az érem második változatából egy példányt ismerek: ólom próbaöntvény, 6,1 cm átm., Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtár, 14/951.

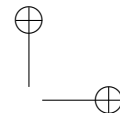
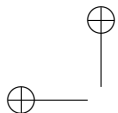
¹⁷ *Beck Ö. Fülöp emlékezései (Rippl-Rónai József emlékezéseivel egy kötetben)*, Bp., 1957, 253.

¹⁸ VERESS, *Mikes földi arca II., i. m.*, (5. jegyzet), 7; LAKATOS Éva, *A borítólapok sorsa könyvtárainkban*, MKSz, 115(1999) 3, 352–362; PROHÁSZKA, *Érmek igézete, i. m.*, (14. jegyzet), 17–19.

¹⁹ *Sajtóvélemények a Nyugatról*. BAKOS Ákos, *Beszélgetés Babits Mihálllyal a jubiláló Nyugat három évtizedéről*, *Nyugat*, 1937/2, lapszám nélkül a 91. oldal előtt.

²⁰ Pecsétnyomó: bronz, vert, 3 cm átm. Petőfi Irodalmi Múzeum, Művészeti Tár, ltsz.: 85.162.1. Levélpapír: MTA Irodalomtudományi Intézet Illyés Gyula Archivum, ltsz.: G 4.VI/1.

Nehéz föld című verseskötete kéziratának címlapjára rásatírozta ezt a pecsétnyomót (8. kép).²¹ Az 1924-ben az Andrássy út 6. szám alatt megnyílt Nyugat könyvesbolt erkélyének „közepén a Nyugat jelképe, a leveleit író Mikes Kelemennek oválisba foglalt alakja” volt látható, amelyet Beck Ö. Fülöp „volt tanítványa, Varga Oszkár mintázott meg újra és nagyított fel egyben.”²² Ugyanez a relief díszítette a bolt bejáratát kívül is, aranybetűs felirat alatt.²³

A *Nyugat* szellemi utóda, az Illyés Gyula szerkesztette *Magyar Csillag* is átvette a Nyugat emblémájának kissé módosított változatát. A Mikes-éremről készült rajz fényképét 1941 októberétől 1944. március végéig összesen 47 számon viselte címlapján a folyóirat, ezzel is jelezve kötődését a Nyugathoz.²⁴

Beck Ö. Fülöp érmei után csak a 20. század második felében készültek újabb Mikes-érmek. Mladonyiczky Béla a battonyai Mikes Kelemen Középiskoláért Egyesület megrendelésére készítette 1964-ben a Mikes-érem első fokozatát (9. kép),²⁵ abból az alkalomból, hogy az iskola ebben az évben változtatta nevét a korábbi Állami Mikes Kelemen Gimnáziumról Mikes Kelemen Gimnázium és Mezőgazdasági Gépészeti Szakközépiskolára. A 10 cm átmérőjű bronzérem mestere a fiatalkori Mikes-portrét tekintette kiindulásnak, s nem törekedett különösebb önállóságra: a hosszú hajú, fiatal Mikest látjuk mentében.

Varga Géza készítette el a Mikes-érem második fokozatát, ugyancsak a battonyai Mikes Kelemen Középiskoláért Egyesület megrendelésére 1982-ben (10. kép).²⁶ Az érem két, egymáshoz erősített, kinyitható részből áll. A felső rész belső oldalán idézet áll a *Törökországi levelek* első levelének elejéről. Az alsó rész belső oldalán a kolozsvári festményt hűen követő portrét mintázott a művész, míg a hátoldalon a kolozsvári képről ismert, „Gróf Mikes Kelemen Rákotzi Ferentz Fejedelem Kamarássa” felirat olvasható.

Mikes domborművű portréját ketten is megmintázták a magyar történelem és kultúra jeles alakjainak sorozatában. Gergely István kolozsvári szobrász számos irodalmi és történelmi személyiség 30×30 cm-es plakettjét elkészítette a kézdivásárhelyi Nagy Mózes Líceumnak dekoráció céljából 1972-től kezdve.²⁷ Így készült a *Mikes*-plakett is.

²¹ MTA Irodalomtudományi Intézet Illyés Gyula Archivum, ltsz.: K 1.Sz/1 1r. 320×310 mm. Papír, ceruza.

²² *A Nyugat könyvesboltja*, Nyugat, 1924/24, 811.

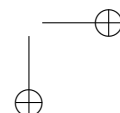
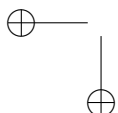
²³ *Uo.*

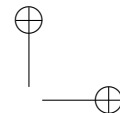
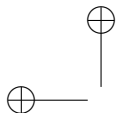
²⁴ SZÉCHENYI Ágnes, *Lélegzetvétel: Válasz 1946–1949*, Bp., 2010, 15.

²⁵ Átmérő: 10 cm. Példány: Battonya, Mikes Kelemen Gimnázium. VERESS, *Mikes és a szülőföld, i. m.*, (4. jegyzet), 140; *A középiskolai oktatás négy évtizede Battonyán, 1947–1987: Mikes Kelemen Gimnázium, Ipari-Mezőgazdasági Szakközépiskola és Kollégium*, szerk. FORMANEK István, Battonya, Mikes Kelemen Gimnázium, Ipari-Mezőgazdasági Szakközépiskola és Kollégium, 1987, 120, 129; TAKÁCS László, *A battonyai gimnázium alapítása*, utószó KARSAI József, Battonya, Helytörténeti Egyesület, 2000, 43.

²⁶ *A középiskolai oktatás, i. m.*, (25. jegyzet), 121, 130.

²⁷ Beján András 2009. július 6-i levele. SOLTÉSZ József, *G. I. „fémgrafikái”*, Utunk, 1975/14; KÁNTOR Lajos, *Az ember helye*, Utunk, 1976/16; SYLVESTER Lajos, *Egy szobrász portréjához*, Új Élet, 1981/6; ORBÁN István, *A Pantheon-teremtő Gergely István*, Művelődés (Kolozsvár), 2008/3, 25.

Ennek egyik példányát az iskola akkori igazgatója, Deme László odaajándékozta a magyarországi testvériskolának, a battonyai Mikes Kelemen Gimnáziumnak (11. kép),²⁸ egy másik példány a kolozsvári Báthory Gimnázium dísztermét díszíti. Gergely István a kolozsvári festményről ismert Mikes-arcot profilban ábrázolta. Petrovits István *Mikes Kelemen*-domborműve ugyancsak egy „híres emberek” sorozat része.

Finta Éva fiatal korában készített egy érmet Mikes Kelemenről, amely csak agyagválogatásban létezett.²⁹ Az érme a sok költözködés során eltűnt.³⁰ Horváth Anna ugyancsak készített Mikes-érmet.³¹ A 2005-ben elhunyt művésznő egyetlen örököse Finta Éva, aki 1990 decembere óta Magyarországon él magyar állampolgárként, ami az örökség „átvételét” bonyolulttá teszi.³² A hagyaték – benne feltehetően a Mikes-éremmel – jelenleg Horváth Anna hatóságok által lepecsételt lakásában van. A Magyar Pénzverő Zrt. 2011-ben egy ezüstözött Mikes Kelemen-éremmel kiegészített forgalmi érmesort jelentetett meg.³³ A Kósa István tervezte 29,2 mm átmérőjű érme előlapján a kolozsvári festményt követő portré mellett a *Leveleskönyv* kézírata lúdtollal, a hátoldalon a rodostói Rákóczi-emplékhez előtt lovasalak kivont szablyával.

Freskó, gouache

Életéből vett jeleneteken, például II. Rákóczi Ferencsel vagy Kőszeghy Zsuzsannával együtt viszonylag ritkán ábrázolták Mikest. Dudits Andor például a kassai Dóm északi kapuja fölé 1914–1916 között készített, lépcsőzetesen tagolt monumentális falfestményen Rákóczi életének mozzanatai közt, a fejedelem „íródeákjaként” jelenítette meg (14. kép).³⁴

A historizáló szemlélettől gyökeresen eltérő, új felfogást mutat Bartha László 1961-ben készült, zsáner jellegű gouache képe, amely Kőszeghy Zsuzsival ábrázolja Mikest. A háromnegyed alakban megjelenített író a széken ülő Zsuzsi jobbán áll (12. kép).³⁵ Az álló formátumú vízfestmény élénk színekkel mutatja a két fiatalembert: Mikes arcvonásai közel állnak a kolozsvári portré vonásaihoz, de itt sárga dolmányt és nadrágot visel piros övvel, vállán fekete bélésű, piros mentével. Zsuzsi fehér, buggyos ujjú blúzt, fűzős,

²⁸ Molnár Mihályné 2009. június 2-i levele.

²⁹ VÁRADI-STERNBERG János, *Mikes Kelemen nyomában Kárpátalján = Irodalom, történelem, folklor: Mikes Kelemen születésének 300. évfordulójára (A budapesti Mikes-konferencián elhangzott előadások)*, szerk. HOPP Lajos, PINTÉR Márta Zsuzsanna, TÜSKÉS Gábor, Debrecen, Ethnica Alapítvány, 1992, 109.

³⁰ Finta Éva 2011. február 1-jén kelt levele.

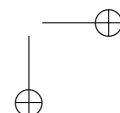
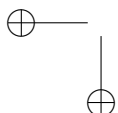
³¹ VÁRADI-STERNBERG, *Mikes Kelemen nyomában, i. m.*, (29. jegyzet), 109.

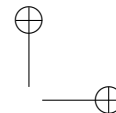
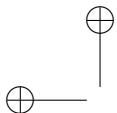
³² Finta Éva 2011. február 1-jén kelt levele.

³³ Az érmenek ezüst változata is készült.

³⁴ ÉBER László, *A Rákóczi-freskó*, *Művészet*, 11(1912)/9, 331–339; WICK Béla, *Kassa története és műemlékei*, Kassa, 1941, 340.

³⁵ Petőfi Irodalmi Múzeum, Művészeti Tár, ltsz.: 61.1149.1. 36×32 cm.

piros ruhát visel fehér köténnyel, hajában fehér fátyollal, ölében virágokat tart. A lírai hangvételi képen semmi sem sejteti a pár kapcsolatának beteljesületlenségét. Ez a mű Bartha irodalmi ihletésű alkotásainak az 1960-as évek elejétől gouache technikával festett sorozatába tartozik.³⁶ A kép nem szerepelt a Petőfi Irodalmi Múzeumban Bartha irodalmi illusztrációiból 1970-ben rendezett kiállításon,³⁷ mégis föltehető, hogy ennek kapcsán jutott a gyűjteménybe.

Illusztrációk, illusztrációsorozatok és egyéb grafikák

A *Törökországi levelek* 1905-ben és 1906-ban megjelent kiadásaihoz készült illusztrációk után Bodnár Gyula 1925-ös, *Mikes* című drámájában találunk újabb illusztrációt: ifjabb Bodnár Gyula akvarelljét (13. kép).³⁸ Ezen a naplementei fényében hullámlzó Márványtenger előtt, a rodostói ebédlőház udvarán, a lugasban fejével asztalra boruló alak ül. Az udvarban bokrok és fehér kőpad, a lugashoz felvezető lépcsőn egy barna köntösű, piros fejfedőt viselő alak közeledik az asztalhoz. A képnek nincs címe, de az illusztrált mű témájából arra következtethetünk, hogy a lugasban ülő férfi csak Mikes lehet. Az alakot profilban látjuk, s ez a megoldás távolról emlékeztet Beck Ö. Fülöp érmeinek kompozíciójára.

Az illusztráció műfajban Gy. Szabó Béla készítette az első Mikes-sorozatot (15–17. kép). A fametszetsorozat Komáromi János *Zágon felé (Regény Rodostórról)* című regényéhez készült, amely a Reményik Sándor szerkesztette *Pásztortűz*ben jelent meg folytatásokban 1934-ben.³⁹ A Bercsényi halálát és Zsuzsi elutazását elbeszélő részhez készített két fametszet közül az első az éjjel, növekvő hold mellett, szabadban elmélkedő, fejét jobb tenyerébe hajtó Mikest mutatja egész alakban.⁴⁰ A második a nyugtalan lelkű, búsuló, beteljesületlen szerelemtől és honvágytól szenvedő Mikest ábrázolja.⁴¹ Mindkét metszet középkorú, csizmás, kucsmás székely férfi képében ábrázolja Mikest. A táji elemek – így az első lapon az alak fölé boruló fa, a másodikon az alacsony horizontú, dombos táji háttér előtt monumentálisan kiemelkedő alakot közreévő magányos fák – egyaránt az író belső világára utalnak. Míg az elsőn a nagy, fekete felületekbe vékony fehér vonalakkal megrajzolt kompozíció a csend és a mozdulatlanúság benyomását kelti, a másodikon a fekete felületbe sűrűn metsződő fehér vonások az alak szorongással és feszültségekkel teli lelkiállapotát tükrözik.⁴² A regény utolsó része 1758-ban játszódik, amint Paksy Erzsébet vigasztalja a majdnem vak író, majd a látását visszanyerő Mikes

³⁶ HORVÁTH György, *Bartha László*, Bp., 1978, 44.

³⁷ VAYERNÉ ZIBOLEN Ágnes, *Bartha László irodalmi illusztrációi*, kiállításlepirellő, Bp., 1970.

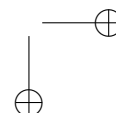
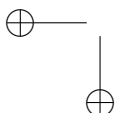
³⁸ 9,3×7 cm. BODNÁR Gyula, *Mikes*, Bp., Grand Prix, 1925, 38.

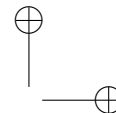
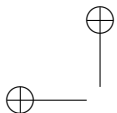
³⁹ KOMÁROMI János, *Zágon felé*, *Pásztortűz*, 20(1934)/13, 16, 19–20. és 23–24. szám.

⁴⁰ KOMÁROMI János, *Zágon felé*, *Pásztortűz*, 20(1934)/19, 387.

⁴¹ KOMÁROMI János, *Zágon felé*, *Pásztortűz*, 20(1934)/20, 413.

⁴² Gy. Szabó Béla művészetéről l.: POGÁNY Ö. Gábor, *Gy. Szabó Béla gyűjteményes kiállítása*, kiállításlepirellő, Bp., Magyar Nemzeti Galéria, 1966.

megírja utolsó levelét „Édes Nénjének”. E fejezet illusztrációja szolgáljával, Horváth Istvánnal együtt hátulról ábrázolja az öreg Mikest, amint hajlott háttal, botra támaszkodva bandukolnak a rodostói tengerparton.⁴³

Cseh Gusztáv az erdélyi szellemi élet kiemelkedő személyiségeit bemutató, *Hatvan főember* című, 1977 és 1980 között készített rézkarcsorozatában Mikest is megörökítette (18. kép).⁴⁴ A könyv alcíme szerint a kolozsvári grafikus célja a „régí ábrázolások” követése volt „szép hasonlatossággal”, s nem törekedett önálló kompozíciók alkotására. Cseh a kolozsvári festmény nyomán ábrázolja Mikest, de ovális keret helyett félköríves fülke elé állítja a portrét. A művész célja az volt a sorozattal, hogy történelmi példaképeket állítson nyolc éves Áron fia elé, akinek a bőrbe kötött albumot 1980-ban ajándékozta.⁴⁵

Ezzel szemben egészen egyéni megoldást mutat Kass Jánosnak Ignác Rózsa *Hazájából kirekesztve* című, 1980-ban megjelent regényéhez készített illusztrációi közül a három Mikest ábrázoló kompozíció (19–20. kép).⁴⁶ Az elsőn a gyermek Mikest látjuk fején kucsmával, kezében vándorbottal, amint elbúcsúzik édesanyjától. A második kép a Kőszeghy Zsuzsit karjában tartó Mikest mutatja, száradó ruhák közt. A borítón a félig profilban, hátulról ábrázolt, lobogó hajú, egyenes bajszerű Mikes nézi a rodostói kikötő hajóit. Ezek a képek új felfogást képviselnek az író ikonográfiájában, s másodszor látjuk összekapcsolódni Mikes és Kőszeghy Zsuzsi alakját egy kompozícióban.

Ignác Rózsa regényének illusztrálása után Kass János még egyszer foglalkozott a Mikes-témával. A Magyar Posta kiadásában 1990-ben, Mikes születésének 300. évfordulójára megjelent 8 Ft-os ívsarki vágott négyestömb bélyegen egy lúdtollal író kéz látható (21. kép). A bal felső sarokban a *Törökországi levelek* első, 1794-es kiadásának címlaprészlete jelenik meg.

Beck Ö. Fülöp második érmének kompozícióját fejlesztette tovább Kaján (Kalász) Tibor *Mikes Kelemen* című, két változatban készült karikatúráján 1998-ban (22. kép).⁴⁷ Mikes rodostói faháza előtt, X-lábú asztalnál, támlátlan széken ülve lúdtollal írja leveleit, előtte turbános török postás áll. Az első változat felirata: „Megyek Európába, elviszem a leveleit!” A második változat felirata: „Címzett ismeretlen. Vissza a feladónak”. A karikatúra többek között megjelent egy 2005. évi eseménynaptár október 2-i oldalán.

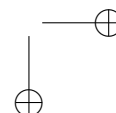
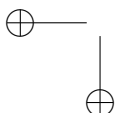
⁴³ KOMÁROMI János, *Zágon felé*, Páosztortú, 20(1934)/23–24, 487.

⁴⁴ CSEH Gusztáv, *Pantheon...*, előszó LÁSZLÓ Gyula, Bp., 1993.

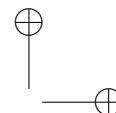
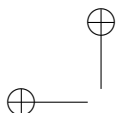
⁴⁵ *Uo.*, 10. A sorozat ötletét Kós Károly Ida-könyve adta, a hatvan személyt a grafikus maga választotta ki Benkő Samu, Jakó Zsigmond és Kányádi Sándor tanácsait is követve. Az eredetileg egy példányban létező kultúrtörténeti képeskönyvet az 1985-ben elhunyt művész Magyarországra került hagyatékából 1993-ban jelentette meg a Kráter Műhely Egyesület László Gyula bevezetőjével. Sz. KÜRTI Katalin, *Cseh Gusztáv 1934–1985*, állandó emlékkiállítás leporellója, Hajdúszoboszló, Galéria, é. n. [2000], 3.

⁴⁶ IGNÁC Rózsa, *Hazájából kirekesztve*, Bp., Móra, 1980, 39, 117, 181, borító.

⁴⁷ F. Tóth Tibor felkérésére rajzolta. *Török Füzetek*, 1998/4 (decemberi) szám.

Domborművek

Az első köztéri Mikes-domborművet Berán Lajos készítette 1930-ban (31. kép). A szegedi Dóm tér Nemzeti Emlécsarnokában elhelyezett, erőteljes plasztikájú bronz domborművön négyzetbe foglalt tondóban látjuk a kolozsvári festmény vonásait távolról követő portrét.⁴⁸ Az előképhez képest az arcvonások egy idősebb, páncélos férfit mutatnak hosszabb bajusszal, az öv és a tör elmarad. A négyzet sarkait növényi ornemens díszíti, felül „Zágoni Mikes Kelemen 1690–1761” felirat olvasható. A domborművet felül fecskefarkas pártázat zárja.

Simon Ferenc domborművét 1967. november 4-én avatták fel a battonyai Mikes Kelemen Gimnázium homlokzatán, és az iskola emblémájának szánták (25. kép).⁴⁹ A Mikes nevét 1950 óta viselő iskola, noha nincsen életrajzi vagy irodalomtörténeti kapcsolata névadójával, számos Mikest ábrázoló alkotás megrendelésével kívánta felidézni diákjainak az író életét és munkásságát.⁵⁰ A haraszi fehér mésző dombormű a kolozsvári kép hagyományát fejleszti tovább: az egyszerű, tömör formákból építkező portrén a fejét enyhén jobbra hajtó, hosszú hajú, bajuszos, fiatal Mikes jelenik meg, trapéz alakú, felül enyhén íves lezárású keretben. A lágyan egymásba forduló felületek lírai hatást keltenek.

Az eddigeiktől alapvetően eltérő felfogást képvisel Szilágyi Zsolt réz domborműve, melyet 1968-ban készített a sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház fennállásának 20. évfordulójára, Veress Dániel *Mikes* című drámájának bemutatója alkalmából (23. kép).⁵¹ A karakteres kompozíció kemény vonalú, idősebb székely parasztcotot ábrázol.

Köztéri szobrok

Az első mellszobrot Vágó Gábor mintázta Mikesről 1932-ben (24. kép).⁵² Az életnagyságú gipszszobrot a kolozsvári Báthory István Gimnázium dísztermében avatták fel. Erdely Dezső Mikes-mellszobra 1957 előtt készült (26. kép).⁵³ A 28 cm magas bronzszobrot

⁴⁸ 180×120 cm.

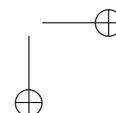
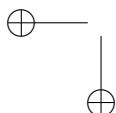
⁴⁹ Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Irattár S/XXI.

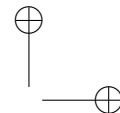
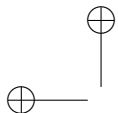
⁵⁰ VERESS, *Mikes és a szülőföld, i. m.*, (5. jegyzet), 140; *A középiskolai oktatás, i. m.*, (25. jegyzet), 120, 128.

⁵¹ VERESS Dániel, *Mikes: négy tél: történeti dráma két részben, utójátékkal*, Bukarest, Irodalmi Könyvkiadó, 1969, fénykép a borítón; VERESS, *Mikes földi arca I, i. m.*, (5. jegyzet), 4–5; VERESS, *Mikes és a szülőföld, i. m.*, (5. jegyzet), 140.

⁵² MURÁDIN Jenő, *Vágó Gábor (1894–1968)*, Szeged, 1999 (Studia Historica, 2), 549–567.

⁵³ Jelzet hátul a talapzaton: Erdely D. Petőfi Irodalmi Múzeum, Művészeti Tár, ltsz.: 65.49.1. A szobor pontos keletkezési idejét nem ismerem, tehát csak annyi biztos, hogy 1957, Erdely halála előtt készült.

egyszerű formák, határozott kontúrok jellemzik.⁵⁴ A tömörszerű, egy nézetre komponált alak előképe részben a kolozsvári portré: a rövid bajusz követi azt, ugyanakkor a keskeny, hegyes orr és az előreugró áll jelentősen eltér a festményen látható megoldástól.

Búza Barna Mikes-mellszobrán a hosszú hajú, ráncos homlokú, hosszú vékony bajszú Mikes egyenesen előre néz, mellén láncsal összefogott mentét visel. A szobrot két helyszínen is felállították az 1980-as években:⁵⁵ 1982-ben a battonyai Mikes Kelemen Gimnázium fennállásának 35. évfordulóján a gimnázium utcai előterében (27. kép),⁵⁶ 1988. május 28-án a berettyóújfalui Bajcsy-Zsilinszky lakótelepen.⁵⁷ Míg az első változat pirogránitból készült, a második ún. pirobronzból, ami a művész találmánya. Ennek lényege, hogy a pécsi pirogránitba 200 mm vastag bronzot égetett 1200 fokon, ezáltal az anyag igen tartóssá vált.⁵⁸ Ez a kompozíció a Mikest idős székely parasztként ábrázoló alkotások sorába illeszkedik, ahogy Hunyadi Lászlónak a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtár lépcsőházában álló mellszobra is.⁵⁹ Az 1990-ben készült szobron a ráncolt homlokú és szemöldökű Mikes lefelé, maga elé néz, kabátja felett bundát visel.

Ugyancsak 1990-ben készített mellszobrot Mikesről Bocskai Vince szovátai szobrászművész, az alkotást azonban anyagi okokból csak 1997. május 24-én tudták felavatni a felújított zágoni Mikes-kúria udvarán (30. kép).⁶⁰ A két előző szobortól eltérően ez a kolozsvári portré fiatal Mikesének vonásait viseli, ahogy Kiss Sunyi Istvánnak a sárospataki Rákóczi Múzeum megbízásából 1992-ben készült bronz mellszobra is, melyből egy példány a sárospataki Rákóczi Emlékházban, egy másik a rodostói Rákóczi Múzeum előterében áll (28. kép).⁶¹ Az utóbbi példányt a borsi és a munkácsi Rákóczi Szövetség, a Zágoni Mikes Kör és Sárospatak városa adományozta a rodostói Rákóczi-háznak, és 1992. október 22-én leleplezték le.⁶² Kiss Sunyi művének előképe egy, a ko-

⁵⁴ LÁSZLÓ Péter, *Erdey Dezső 1902–1957*, kiállításleplező, Veszprém, Bakonyi Múzeum, Veszprém, 1987, 6.

⁵⁵ Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Irattár B/53.

⁵⁶ Felirat a talpazaton: 1. Mikes Kelemen 1690–1761 „El nem felejtetem Zágont...”; 2. Ezt a szobrot az iskola fennállásának 35. évfordulóján a Battonyai Öregdiákok Mikes Köre állította 1982-ben. *Mikes Kelemen új szobra*, Új Tükör 1983. máj. 1., 43; *A középiskolai oktatás, i. m.*, (25. jegyzetben), 131; GERGELY Mihály, *Búza Barna keresztútjai*, Bp., 2001, 11.

⁵⁷ Mellszobor: 67×62,5×35 cm. Búza Barna a szobrot bemutatta a Berettyóújfaluban rendezett kiállításán 1987 szeptemberében. 1988 februárjában a Városi Tanács elhatározta a szobor megvásárlását és felállítását. Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Irattár B/53.

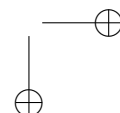
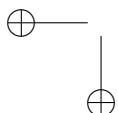
⁵⁸ Tokai Gábor interjúja Búza Barnával 2009 őszén. Kézirat.

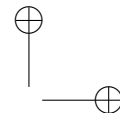
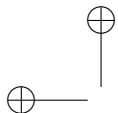
⁵⁹ Gipszmodell.

⁶⁰ Kb. 70×80×30 cm. [*Hír*], Háromszék (Sepsiszentgyörgy), 1997. október 25; [*Hír*], Háromszék (Sepsiszentgyörgy), 1997. november 26; VERESS Dániel, *Szoboravató*, A Hét, 1997/23, 7; VERESS Dániel, *Szoboravató*, Művelődés (Kolozsvár), 1997/9, 3–4; *Beszélgetés Bocskay Vince szobrászművésszel*, Erdélyi Napló (Nagyvárad), 2002. október 15.

⁶¹ 55 cm magas. Galambos Sándor bronzöntőmester jelzése a peremen: Ö = G. S. Beszámoló a rodostói Rákóczi Múzeumban lévő Mikes-szobor avatásáról: MÁTÉFY Györkné, *Magyarok találkozója Törökországban*, Török Füzetek, 1. sz., 1993. április 30., 11–12.

⁶² Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Irattár K/XXIX.

lozsvári portré után készült metszet volt; a szobor mint ifjú férfit mutatja Mikeset.⁶³ A hullámos haj kiemeli az arc simaságát, a páncél felülete ellenpontot alkot a vállkendő dús drapériájával.

Vetró Andrásnak, a kézdivásárhelyi Nagy Mózes Elméleti Liceum művésztanárának Mikes-mellszobra 1993-ban készült. A sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Főgimnázium előtt felállított szobor a kolozsvári portré hagyományát követi, de a páncél és a vállszalag helyett sima felület jelzi a büsztsöt (29. kép).⁶⁴ Nagy Lajos Imre Mikes-mellszobrát 2004. október 1-én avatták fel a vajai Vay Ádám Múzeum szoborparkjában, a múzeum alapításának 40. évfordulóján a kastélyt övező szoborgalériában tizenkét, a Rákóczi-szabadságharchoz köthető személyiség szobra illetve domborműve között (32. kép).⁶⁵ Ennek előképe ugyancsak a kolozsvári olajfestmény, eltérő vonás azonban a szigorú tekintet és a hosszú, egyenes haj.⁶⁶ A Mikes-büsztt avatására Nagy Lajos Imre öntetett néhány példányt az 1994-ben készített Mikes Kelemen névjegyéből.⁶⁷

A köztéri alkotások között két nagyméretű faszobor is található. Mónus Béla szoborkompozícióját a budapesti Rodostó Alapítvány és a Rákóczi Szövetség állította 2000-ben a rodostói központi parkban (Bariş ve Özgürlük Parkı, 33. kép).⁶⁸ A háromalakos együttesben középen Mikes, balra a néne, jobbra Kőszeghy Zsuzsi áll.⁶⁹ A két mellékalak enyhén a középső felé ível, ezzel is a főalak felé irányítja a figyelmet. A hosszú, hullámos hajú, csizmát viselő, fiatal Mikes a fatörzsbe vájt fülkében áll, két kezét maga előtt kinyújtva tartja, s egy madarat ereszt szabadon Édes néneje felé. A fülke fölött a törzs tetején kopjafaszerű lezárás látható. A néne alakja egy alacsony, kendős, ráncos öregasszony, amint Mikes levelét olvassa. Az enyhén Mikes szobra felé hajló, copfos Kőszeghy Zsuzsi leeresztett jobbáiban kendőt, baljával tulipánt szorít szívéhez. A szobrokat tömörszerű megformálás és hangsúlyos, nagy kezek, jellemzik.⁷⁰ Az emlékmű nem előképeket másol, hanem új kompozíciót teremt. A szoborcsoport a száműzetés, a raboskodás és a szabadság utáni vágy hármasságát idézi fel.

⁶³ Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Irattár K/XXIX.

⁶⁴ Kb. 90×100×40 cm. SYLVESTER Lajos, *Nem bujdosik többé*, Háromszék, 1993. május 22., 1; ***, *Mikes Kelemen szobor Sepsiszentgyörgyön*, Háromszék (Sepsiszentgyörgy), 1993. május 25.

⁶⁵ Kovács Árpád, *Mikes Kelemen hazatért: Szoboravatás Vaján*, Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2004/4, 498–500; Kovács Árpád, *Mikes szoboravatás Vaján*, Művelődés (Kolozsvár), 2004/12, 10–11.

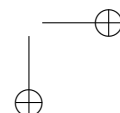
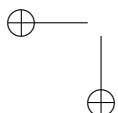
⁶⁶ Méret: 75×60×32 cm. Mészáros posztamens: 140×32×32 cm. Jelzés hátul a drapérián: 2004 NL. Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Irattár N/7.

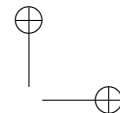
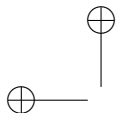
⁶⁷ Bronz, átmérő 62 mm.

⁶⁸ Főalak: 380 cm magas, átmérő 80 cm. Bal mellékalak: 250 cm magas, átmérő 50 cm. Jobb mellékalak: 250 cm, átmérő 60 cm. Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Irattár M/17.

⁶⁹ (BODOLAI), *Mikes-szoborcsoport Rodostóban*, Népújság (Marosvásárhely), 2000. október 27; ERDÉLYI Erzsébet, NOBEL Iván, „A mi nemzeti vagyunk nem a földben, hanem a főkben fogalmazódik meg”, Új Pedagógiai Szemle, 2001/4, 91–98; LAMPERT Rózsa, *Mónus Béla fafaragó művész, aki II. Rákóczi Ferenc apródjának, bizalmas titkárának, Mikes Kelemennek emlékművet állított Zágonban és Rodostóban*, Örökségvédelem: a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tájékoztatója, 7(2003), szeptember–október 9–10. sz., 17–19; SYLVESTER Lajos, *Törökországi portyán*, Honismeret 2007/1 XXIX.

⁷⁰ A felállítás óta eltelt tíz évben az időjárási hatásoktól védtelen faszobrokon jelentős repedések jelentkeztek, ezért 2011-ben a művész felújította őket.

Koltay László faszobrát 2005. október 2-án leplezték le a salánki Rákóczi-emlékparkban Szent István király és II. Rákóczi Ferenc szobra mellett. A fatörzs felső részéből a kolozsvári portré vonásait hűen követő Mikes-alakot faragott ki a szobrász, feje felett nyitott könyv lúdtollal.⁷¹

Az ikonográfia megújítására tett újabb kísérletek közül kiemelkedik Veres Alpár lendületes, egész alakos Mikes bronzszobra (34. kép), a sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Főgimnáziumban. A szobor dinamikáját két ellentétes irányú mozgás biztosítja: az alak bal lábával előre lép, ugyanakkor felsőtestével jobbra fordul, s ezt a kettős mozgást követi a vállára boruló, földig érő köpeny. A szűk szárú nadrágot, magas szárú csizmát viselő Mikes baljában könyvet tart, jobbával a köpenyt fogja.

Összegzés

Mikes Kelemen képzőművészeti ábrázolásai nagy változatosságot mutatnak technika, műfaj és funkció szempontjából egyaránt. Kirajzolódik a folyamat, melynek során a kolozsvári portré, majd kisebb mértékben Beck Ö. Fülöp érmei nyomán kibontakozott az ábrázolási hagyomány két fő vonulata. Ezen túlmenően számos, ezektől gyökeresen eltérő, Mikes személyiségének új aspektusát vagy új formai megoldásokat kereső mű született. Az áttekintésből körvonalazódik az is, hogy miként változott a különböző korok Mikes-értelmezése. Bár a korpusz szám szerint nem közelíti meg más, kiemelkedő irodalmi vagy történelmi személyiségek ábrázolásainak mennyiségét, kvalitását tekintve figyelemreméltó. A ma látható ikonográfiai csomópontok: a 18. század eleji portré 19. századi másolata, Beck Ö. Fülöp érme, Gy. Szabó Béla fametszetsorozata, Bartha László gouache képe, Kass János illusztrációsorozata, Simon Ferenc domborműve, Erdély Dezső és Búza Barna mellszobra, Veres Alpár egészalakos szobra és Kaján Tibor karikatúrája. A 19. század végén a kolozsvári portré vált mértékadó mintaképpé, s ez a fiatal Mikes-típus napjainkig tovább él a grafikában, a domborműveken és a szobrokon. Ettől eltérő felfogást képviselnek Gy. Szabó Béla fametszetsorozatának egyes darabjai és Szilágyi Zsolt domborműve, melyeken középkorú vagy idős székely parasztember vonásaival jelenítették meg Mikest.

---

⁷¹ VÁRADI-STERNBERG, *Mikes Kelemen nyomában, i. m.*, (29. jegyzet), 108. Alatta „Mikes Kelemen 1690–1761” felirat és a magyar címer, rajta egy képzeletbeli koronával. Salánkon 1991-ben élelt fel Mikes tisztelete és emléke, mivel ekkor május 26-án, a salánki országgyűlés 280. évfordulója tiszteletére kitisztították azt a forrást, amelyet a legenda szerint 1711. február 11-én, II. Rákóczi Ferenc utolsó országgyűlésének napján ezen a helyen Mikes Kelemen talált meg a falu határában, s a kalapjában vitt vizet a fejedelemnek. A forrást Mikes-forrásnak nevezték el, később kutat építettek rá, amely a Mikes-kútja nevet kapta. Kész Barnabás, *II. Rákóczi Ferenc és Mikes Kelemen emlékei Salánkon*, Hatodik síp 1998. tél. A kút mellett felállították Nagy Lajos Imre sziklára erősített domborműves fémtábláját. Felirata: II. Rákóczi Ferenc ÉS MIKES KELEMEN / ITT-TARTÓZKODÁSÁNAK ÉS AZ / 1711-ES SALÁNKI TANÁCSKOZÁS EMLÉKÉRE / EMELTE SALÁNK KÖZSÉG LAKOSSÁGA ÉS A ZICHY GALÉRIA. Bronz, 78×54 cm.

